

BENLİĞİN SIRADIŞI DAVRANIŞLARI VE ONUN YETENEK TEKÂMÜLÜ

Hayati AYDIN*

Öz

Makale, İslam'ın büyüklüğünü göstermek amacıyla ayet ve hadislerin delaletiyle iman edip vahiy ışığında disiplinli yaşamının insanı yücelteceğini, yeteneklerini tekâmül ettirdiğini bizzat ideal yaşantı ile öne çıkan, aksiyon sahibi şahsiyetlerin eser ve şahsî tecrübeleriyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra makale psikolojinin henüz keşfedemediği ve bazılarının para psikolojik veya metapsişik boyut dediği insan davranışlarını analize tabi tutmakta ve psikoloji pence-resinde bunları okumaya çalışmaktadır. Bundan dolayı makalede sırayla, Görme, Zahirî görme-nin(göz kuvvesinin) inkişafı, Batını görmenin(kalpsel algının) inkişafı, Lems (Temas) Batş (Tutuş) kuvvesinin inkişafı, Dil, Konuşma (Faslı Hitab'ın) inkişafı, İştme (Kulak kuvvesinin) inkişafı, Şemm'in (Koklama kuvvesinin) veya duyuşsal algının inkişafı şeklinde beş başlık ele alınmakta ve bunlardaki olağanüstü fenomenler ve bunların kökenleri analize tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mu'cize, Keramet, Kehanet, İlham, Metafizik algı, Yetenek gelişimi

The Extraordinary Behaviours of Self and It's Gifts Improvement.

Abstract

This paper focuses on the subject of the extraordinary behaviours of self and its gifts improvement. The main purpose of this paper is to show the majesty of faith and rituals in the spiritual improvement of man. The soul of man is a grant of Allah. This reality gains Man an unutterable dimension. Man is always in contact with the divine effect in his self depth by this soul. Self is a very mystical and wonderful area. According to us believe in Allah and to live under the guidance of İslamic faith improves gifts of man. Religious worship and sincerity carry him to a different extent. This extent provides him some unusual behaviours and the expansion of gifts which cannot be explained by psychology and science. In a way our aim is to show the mistake of simplified explanation of the extraordinary behaviours and miracles against İslam by the paper.

Key Words: Miracle, thaumaturgic gift, prophecy, Inspretataion, metaphysical perception, gift's improvement..

GİRİŞ

Makalenin amacı: İslam dünyasında özellikle dinî pratik ve tecrübeleriyle öne çıkan şahsiyetlerin yaşamlarını, onların tecrübelerini esas alarak konuya yaklaşmak ve sosyal bilimler sahasında nispeten bir laboratuar çalışmasını ortaya koymaktır. Böylece insanlığın pek şahit olmadığı, hele günümüz insanının görmekten mahrum olduğu ve varlıkların hepsinden üstün kılınan insanın bu rütbeyi hak etmesinin nedeni olan insanın âbidevî bir yönünü ortaya çıkarmaktır.

Genel mütalaa: Mutasavvıflar "Kur'ân'ın bir zahirî bir de batınî manası vardır" derken Kur'ân'ın birtakım esrarının bulduğunu, bunun, zahirî anlamın

* Prof. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi e-mail: aydinhayati_yyu@yahoo.com.

ötesinde ilave bir anlam olduğunu ve Kur'ân'ın bunu bir takım işaretlerle ima ettiğini ifade ederler. Aslında bu pek de yabana atılacak bir iddia değildir. Nitekim bizim İşarî dediğimiz tefsir geleneğimiz bu açıdan ele alınmış Kur'ân yorumu olmaktadır. Ancak bu tarz yorumlarda zahire ters düşmemenin tefsir metodolojimizde esas olduğunu, bunun hayatî bir kural olduğunu da unutmamak lazımdır. Bundan dolayı konumuzla ilgili Kur'ân ifadelerinin zahirî anlama ters düşmeyen İşarî dediğimiz göndermeleri irdelendiğinde ondan bazı remzî anlamları almak, insanla ve onun ruhsal realitesi ile ilgili modern ilmin bile fark edemediği bazı gerçeklikleri yakalamak mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı makale "Benliğin Sıradışı Davranışları ve Onun Yetenek Tekâmülü" konusuna odaklanmış insanın benlik boyutunu inceleme konusu yapmıştır.

Benliğin Sıradışı Davranışları Ve Onun Yetenek Tekâmülü

Benliğin yetenekleri derken onun beş duyu organı ile ilgili olan yeteneklerini kastediyoruz. Çünkü bu beş duyu, ruhun haricî alemlere açılan penceresi olup ruh, iç-dış dünyalara ait bilgi ve algıları bu duyular vasıtasıyla elde eder. Bundan dolayı dinî yaşantı ve ibadetlerin ne gibi tekâmül sağladığını ancak bu duyular vasıtasıyla test edebilmek mümkündür.

Şu kudsî hadis bize benlikteki yeteneklerin tekâmülü ve onun sıra dışı zuhuratlarının hem kaynağını hem de nedenini söylemektedir:

فَالرَّسُولُ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالْتَّوَّافِلِ حَتَّىٰ أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لِأُغْطِيَنَّهُ وَلَوْ عِشْرَةَ أَشْهُدَ لَأُعِيدَنَّ لَهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ

*"Benim bir velime düşmanlık eden kimseye karşı ben de harp ilan ederim. Kimse kendisine farz kıldığım şeyleri yapmaktan daha sevimli bir şeyle bana yakınlık peyda edemez. Kul bana nafile ibadetlerle yaklaşmayı sürdürür. En sonunda onu severim. Onu sevdiğimde duyduğu kulağı, gördüğü gözü olurum, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse elbette onu veririm, eğer bana sığınırsa onu korurum. Ölümden korkan bir müminin canını almak kadar tereddüt ettiğim hiçbir şey yoktur. Çünkü ben mümin kulunun kötülüğe uğramasını asla istemem"*¹

Sahih olan bu hadis bize insanın dinî kurallara göre sıkı sıkıya yaşamasının sonucunda uzuvları ve latifelerinde bir inkişafın olabileceğini ortaya koymaktadır.

1 Buharî, Rikâk, 38, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 256; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütuhâtü'l-Mekkiye*, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire, XII, 240.

Abdülkadir Ciyânî bu hadis bağlamında insandaki olağanüstü zuhuratın başlangıcı olarak inkisarü'l-kalbi göstermekte ve şöyle demektedir: "*İnsan varlık ve sebeplerden (beklentisini) kesip iradesinden, beşerî ahlaktan soyutlandıktan ve her şeyinde Allah'a tevekkül ettikten sonra Allahın fiilleri onda zuhur etmeye, kudret eli artık onu evirip çevirmeye başlamaktadır.*"² Bu da bize insanın iradesini ilahî iradede eritip, Allah'a tam anlamı ile tevekkül ettikten sonra insan uzuvlarında ilahî zuhuratın meydana geleceğini ortaya koymaktadır.

Aslında uzuvlar bu bağlamda önemli misyon ve öneme sahiptirler. Çünkü uzuvlar dinî perhizin gerçekleştiği yerler ve araçlar olduklarından ilahî tecellilerin kaynağı olmaktadır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre sekiz mükellef organın (göz, kulak, dil, mide, tenasül organı, el, ayak ve kalbin) sekiz tür kerameti vardır. Bu kerametler bunların şer'î ölçülere uymalarının bedelidir. Bunların her birisinin haricî ve dahilî kerametleri vardır. Örneğin gözün haram şeylere bakmaması haricî, bunun ödülü ise başkalarının algılayamadığı manevî alemdeki bazı şeyleri görmesi olup, bu da, onun dahilî kerametidir. Midenin haricî kerameti haram lokmayı yememesi, dahilî kerameti ise onun az gıdayla doymasıdır.

Nitekim yine o, *el-Fütuhât el-mekkiyye* adlı eserinde المعرفة غيرالعادية "*Normal ötesi bilişim*" başlığı adı altında bir bâb açarak burada yaptığı analizde Allah'la yakınlık peyda etmiş kişilere bütün kuvveleri ile veya ilgili kuvveleriyle eşyaları algılama yeteneğinin verildiğini ifade etmektedir. Bundan dolayı koklaması adet ötesi olan bir kimse için صاحب علم الانفاس "*Nefes ilmüne sahip*", görmesi kuvvetli olan için صاحب نظر "*Bakış sahibi*", teması özel bir şekilde inkişaf etmiş birisi için ise, صاحب برد الانامل "*Soğuk parmaklar sahibi*" şeklinde bunların, kendileri vasıtasıyla adet ötesi ilim elde ettikleri duyulara nispet edilerek anıldıklarını ifade etmektedir.³

Her ne kadar psikologlar bu tür inkişafı yetenek inkişafı olarak analiz et-seler de İbnü'l-Arabî'nin bu analizi bize bu inkişafın normal ötesi, bir ilahî ikram türü olduğunu, bu inkişafın metafizik bir boyutunun olduğunu ortaya koymaktadır.

Şimdi bu kısa girişten sonra asıl konumuzun analizine girerek uzuv ve la-tifelerin ne kadar inkişaf edip, bunlardan nasıl sıra dışı zuhuratların meydana gelebileceğine bakalım:

1-1. *Görme*: Bu duyu iki türlü inkişaf etmektedir. a- Zahiri görmenin (göz kuvvesinin) inkişafı b- Batınî görmenin (kalpsel algının) inkişafı:

2 Abdülkadir Ciyânî, *Fütuhü'l-ğayb*, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 1996, s.11-12.

3 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III, 348.

1-1-1. *Zahirî görmenin(göz kuvvesinin) inkişafı*: Hz. Enes'den (r.a.) nakledilen bir hadiste Allah Resûlü'nün (s.a.v), "Saflarınızı doğrultunuz, sıklaşınız zira ben sizi arkamdan da görürüm" dediği rivayet edilmektedir.⁴ Başka bir hadiste de; "Ben sizin görmediklerinizi görür, sizin işitmediklerinizi işitirim. Gökler meleklerle o kadar dolmuş ki gök onlardan ağırlaşmıştır (ağırlaşmalıdır da). Gökte dört parmak kadar bir yer yok ki içinde bir melek başını (oraya) koymasın da secde etmesin. Allah'a yemin olsun ki eğer siz benim bildiklerimi bilseydiniz çok ağlar az güler, kadınlarınızla yataklarda (birleşmeden) zevk almaz, dağlara çıkar yüksek seslerle Allah'a dua ederdiniz. Kesilen bir ağaç gibi olmayı ne kadar da çok isterdim."⁵

İnsanlarda bu latifenin gelişebileceğine Hz. Sare ve Meryem'in melekleri görmeleri delil teşkil etmektedir. Nitekim Hanzala el-Esedî (r.a.); "*Ey Allah Resulü (s.a.v), biz senin yanında iken sen bize cennet ve cehennemden bahsederken sanki onları gözlerimizle görüyoruz. Fakat senden ayrılıp hanımlarımız, evlatlarımıza çift ve çubuğumuza karıştığımızda bu hal bizden uzaklaşıyor, çoğunu unutuyoruz. Hanzala münafik mı oluyor?*" demesi üzerine Allah Resulü' (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

*'Nefsim elinde olduğu zâta yemin ederim ki, eğer benim yanımdaki hale veya zikre devam etseniz yollar üzerinde ve yataklarınız üzerinde melekler sizinle tokalaşırlardı. Ancak yâ Hanzala, ân ân (yani insan hep aynı hal üzerine olamaz)' bunu üç sefer tekrar etti.'*⁶

Nitekim Gazalî, *el-Munkizu mine'd-Dalâl adlı eserinde* sufilerde Allah Resulü'nün (s.a.v) aydınlık yoluna tabi oldukları için mükâşefe ve müşâhedenin başladığını, uyanık halde iken bile melekleri ve peygamberlerin ruhlarını gördüklerini ve bunlardan bazı sesleri duydukları ve bazı istifadeler elde ettiklerini ifade etmektedir.⁷

İbrahim peygambere (a.s.) peygamberlikten önce hâsıl olan melekûtu görme yeteneği de bu şekilde başlamıştır:

"Böylece biz İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu (büyük ve hârikûlâde muhteşem varlıklarını) gösteriyorduk ki, kesin inananlardan olsun." (En'âm, 6/75)

Fahredden er-Râzî, Allah, İbrahim'in gözünü (görme kuvvesini) o kadar kuvvetlendirdi ki yüksek ve alçak bütün melekûtu gördüğü rivayet edilir, diyerek ayeti zahirî anlamıyla yorumlamıştır. Onun naklettiği kadarıyla Halimî

4 Buharî, Kitabü'l-Ezan, 71, 72, 76, 88; Salat, 40, İman, 3; Nesâî, Sehv, 106.

5 Tirmizî, Zühd, 9: (2312); İbn Mace, Zühd, 19 (4195); Allauddin, Ali b. Muhammed Husameddin el-Muttaki, *Kenzü'l-ummâl fi süneni akval ve'l-efal*, Müessesetü'r-Risale, 1981, X, 368.

6 Müslim, Tevbe, 12; İbn Mace, *Zühd*, 28 (4239); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/ 175, 4/178.

7 Muhammed b. Muhammed el-Gazalî, *el-Munkizu mine'd-dalâl*, Dâru Fikri'l-Lübnanî, Beyrut, 1993, s. 83.

bunun uzak bir ihtimal olmadığını ifade etmektedir. “Çünkü gören kişiler derece derecedir. Yemame’nin mavi gözlülerinin üç günlük yolda olanları gördükleri rivayet edilmektedir. Bundan dolayı İbrahim peygamberin (a.s.) gözlerinin bunlardan daha keskin olması mümkündür”, demektedir.⁸

Gazalî’ye göre kalplerle metafizik hakikati algılamanın ötesinde insan baş gözü ile metafizik boyuttaki varlıkları görebilir: “Bu potansiyelin (ilham ve suretleri algılama) yalnız uykı ve ölüm halinde açıldığını sanma. Bilakis (din yolunda) ihlaslı gayret gösterir, riyazet yapar, şehvet, gazap, kötü ahlak ve şerli işleri yapmaktan kendini sakındırırsa yakaza halinde de insana bu kapı açılır. Eğer bir insan inziyaya çekilir, duyuvarın yollarını kapatır, batinî gözünü ve kulağını açar, kalbin melekût alemiyle münasebetini kurar ve sürekli olarak kalbiyle “Allah, Allah, Allah” derse, nefisinden kendisine ve aleme ait bir hayrın olmadığına inanır ve Allah’tan başka hiç bir şeyi görmezse bu potansiyel ona açılır; Uykuda gördüğünü yakaza halinde de görür. Ona meleklerin ve peygamberlerin ruhları, güzel ve yüce suretler görünür. Ona göklerin ve yerin melekûtu ayan olur. Kişi, açıklanması ve nitelenmesi mümkün olmayan şeyleri görmeye başlar.”⁹ Nitekim el-Munkizü mine’ d-Dalâl adlı eserinde Gazalî bazı zorunlu kesintilerle beraber on seneye yakın uzlet ve halvete girip riyazet ve mücâhede ile nefis terbiyesi yapmaya çalıştığı ve ahlakını güzelleştirmek, kalbini zikir için tasfiye etmekle uğraştığını, bunun sonucu bu tarz bir deneyimi gerçekleştirdiğini ve nitelenmesi mümkün olmayan bazı metafizik olaylara şahit olduğunu söylemektedir.¹⁰

Şah Veliyyullah ed-Dehlevî, *Hüccetullahi’l-Bâliğa* adlı eserinde buna benzer bazı anekdotları nakletmektedir. O şöyle demektedir. Birçok sefer şahit olduğum bir olay şöyle geliyordu. İnsanlar aralarında kavga ediyor, birbirlerine kin besliyorlardı. Ben Allah’a dua ediyordum. Hemen misalî (tipik) bir nurdan noktanın yere indiğini ve düştüğü yerde yayıldığını (insanları sardığını) görürdüm. Yayıldığında bu kişilerdeki kinin yok olduğunu ve meclis dağılmadan da birbirlerine iyi davrandıklarını, her bir hasmın diğerine sanki aralarında ülfet var gibi yakınlık gösterdiklerini görürdüm. Bu benim gördüğüm Allah’ın hayret edilecek delillerinden birisiydi. İkinci olarak bir çocuğum hastalandı zihnim onunla meşguldü. Bu esnada öğle namazı kıldığımda ölümünün indiğini gözlerimle gördüm. O günün sabahında çocuk ruhunu teslim etti.¹¹

8 Fahreddin, er-Razî, *et-Tefsirü’l-kebir*, Dâru İhyai’t-Türası’l- Arabi, Beyrut, 1998, III, 200.

9 Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Gazalî, *Kimyâu saâdet*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s. 136.

10 Gazalî, *el-Munkiz*, s. 82- 83.

11 Şah Veliyyullâh b. Andurrahim, ed-Dehlevî, *Hüccetullâhi’l-bâliğa*, Daru İhyai’l-Ulûm, Beyrut, 1992, I,198.

Görüldüğü gibi bütün bu yorumlar birbirini desteklemekte ve görme duyusunun inkişaf edebileceğini ortaya koymaktadır.

1-1-2. *Batınî görmenin (kalpsel algının) inkişafı:*

Batini görme, "...Zira gözler kör olmaz; fakat (asıl) göğüslerdeki kalpler kör olur." (Hac, 22/ 46) ayetiyle işaret olunan algı, görüngüdür. Zira Ebu Talib el-Mekkî' ve Gazalî gibi bazı İslam alimlerine göre kalp gayba ait Allah'ın hazinelerinden bir hazinedir.¹² Bu ifade, kalbin manevî bir takım tasarruf ve olağandışı durumlarının olabileceğine işaret etmektedir.

Kur'an'da onlarca ayet insanın kalbinin sağırlaşacağını, hakikati idrak edemez olacağını ifade etmektedir. Bu ayetlerde bu tür kalpler için *ameh* (sağırlaştırılmış-körleştirilmiş) tabiri kullanılır. Bazen de bu tür kalpler için hakikati ters algılamaya delalet etmek üzere "*Ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslemişdir, onlar amehdirler (körü körüne bocalarlar).*"(Neml, 27/4) denilmektedir.

İslam alimlerine göre kalp hastalanır ve onun hastalığı bir nevi kalbin bozulmasıdır. Bu hastalık neticesinde kişinin Hakka ait tasavvuru ve ona ait iradesi bozulmaktadır. Bu aşamaya gelen kalp artık hakkı hak olarak görmez veya onu ters yüz olarak görür. Veya hakkı idraki noksanlaşır, ona ait olan iradesi bozulur. Bunun neticesi olarak Hakk'a karşı buğz besler, bâtılı sevmeye yönelir.¹³

İradenin görünmez içsel bir özellik taşımasından dolayı Kur'an zaman zaman idrak mahalli olarak kalbi göstermekte ve kavramaya çalışan şeyi (benliği) kalp olarak nitelemektedir. Kur'an'a göre kalp, hisseden, anlayan, kavrayan, seven, nefret eden bir varlık olduğundan ona göre kalplerine kulak vermeyen kişiler sağır ve dilsizdirler. (Bkz. A'râf, 7/179; Hac, 22/ 46; Muhammed, 47/24). Ona göre kalplerinde hastalık, gözleri perdeli ve kulakları mühürlü olanların anlayış kabiliyetleri, sezis yetenekleri, doğru ve hakikati kavrama istidatları kaybolur.¹⁴ Bütün bunlardan insanın kalp (benlik)boyutunun metafizik ile alakası en yoğun olan bir varlık olduğuna hükmedebiliriz.

Kalbin hakikati gayb aleminden (ruh) olunca kalp iman ve ibadetle cilalanıp, zaaflardan sıyrıldığında oradan bazı fizik ötesi algılar alınabilmektedir. Şehristanî, *el-Milel ve'n-Nihal* adlı eserinde kalpleri saflaşan bazı kudsi nefis sahiplerinin *Aklı Faâl*¹⁵ile şiddetli bir irtibatı sağladıklarını bu aşamada iken

12 Gazalî, *Kimyâu saâdet*, s. 125; Muhammed b. Ali b. Atiye, Ebu Talib el-Mekki, *Kutu'l-kulûb fi muameleti'l-mahbûb*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 1961, I, 236; Gazalî, *Kimyâu saâdet*, 1988, s. 125, 136.

13 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Mevâridü'l-emân*, Dâru İbn Cevzî, 1991, s. 48.

14 Halis Albayrak, *Kur'an'da İnsan Gayb İlişkisi*, Şule Yayınları, İstanbul, 1993, s. 200.

15 Özellikle Farâbî'nin felsefesinde varlık sıralamasında maddî dünya ile maddî cisimlerden yoksun olan dünya yani akıllar dünyası arasındaki geçişi ve bağlantıyı sağlayan akıl "*faâl*

eğitim ve tefekkür olmaksızın ilimlerin yoğun bir şekilde kalplerine aktığını ifade etmektedir.¹⁶ Aynı duruma Muhyiddin İbnü'l-Arabî de temas etmekte ve *el-Fütuhât el-Mekkiyye*'de "Allah'ın ilim elde etmede kendileri için harikuladelik (adet ötesi bir hal) yarattığı bazı kulları vardır", demektedir. Bu tür insanlar (Allah'ın kendilerinde yarattığı bir idrak sayesinde) bütün kuvveleri ile aklî ve hissî ilim elde ederler. Bu tür insanlarda özellikle görme kuvveti büyük rol oynar. Hakeza bunlar işitme ve diğer bütün kuvveleriyle ilim elde ederler. Bu ilim arizî (bir kuvvet tarafından içlerine fısıldanan) bir ilimdir.¹⁷ Nitekim Muhyiddin İbnü'l-Arabî aynı eserinde *el-Vahyü'l-Ârizî* dediği asıl vahyin ikincil türü olan tâlî, rastlantı vakaların tesadüfî olmadığını, bunların Allah'ın *el-Bâtînü'l-Hakîm* (Bu isim Hadîd, 57/3 de geçmektedir) olan isminin gerektirdiği bir hikmet gereğince peygamberlerin olmadığı devrelerde kendilerinin fark etmediği bir şekilde her devrin hükemâsının (kanun yapıcılarının) gönlüne attığını ve bu kişilerin kesinlikle Allah'tan mı olduğunu bilmedikleri, ancak aslının ilahî olduklarını hissettikleri bu rastlantıları görüşlerine katarak kendi zamanlarındaki tebaaları için kanunlaştırdıklarını ifade etmektedir.¹⁸

İmanın öngörü-yü kuvvetlendirdiği malumdur. İbn Kayyim el-Cevziyye *Medâricu's-Sâlikin* adlı eserinde gerçekleşmiş öngörülere dair Müslüman şahsiyetlerden birçok örnek vermektedir.¹⁹ Allah Resulü de (s.a.v), "Müminin ferasetinden korunun, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar"²⁰ diyerek müminin bakışındaki isabetliliği ortaya koymuştur. Kur'an'da da, "Ey inananlar, Allah'tan korkarsınız O size iyi ile kötüyü ayırt edici bir furkan (anlayış) verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir." (Enfal, 8/29) denilmekte ve inancın içsel dünyada hakkı batıldan tefrik eden bir insiyakın veya altıncı bir hissin doğmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Nitekim Ebû Tâlib el-Mekkî *Kütü'l-Kulûb*'da metafizik boyuttan insan kalbine akan bilgileri taksim ederken "*Hatıru'l-Yakîn / Yakîn bilgisi*" adlı başlığın altında şunları demektedir: Kim Allah'a dönerse Allah onun kalbini korur. Allah Resulü (s.a.v) Birr (iyilik) ve İsm (günah) nedir diye soru soran kişiye "*Günah kalbi tırmalayan (çentikleyen) şeydir*" "*Kalbine sor velev ki müftüler sana fetva verseler*"²¹ şeklinde cevaplar vermiş ve kişinin kalbinden işin ruhsatını

---

akıl" olarak isimlendirilmektedir. Daima aktif olan faâl akıl, ay altı âlemini yani yer küreyi idare eder.

16 Ebu'l-Feth, Muhammed b. Abdülkerim, eş-Şehristanî, *el-Milel ve'n-nihal*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, III, 641.

17 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III, 316.

18 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, VIII, 78-79.

19 Bkz. İbn Kayyim, el-Cevziyye, Muhammad b. Abu Bakr, *Medaric es-salikin*, Dârü'l-Kitabü'l-İlmiyye, Beyrut, I, 503-516.

20 Buharî, İman, 82.

21 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV,194 .

sormasını istemiştir. Çünkü inançlı kişinin kalbi iman nuru ile aydınlanmıştır, bu nur ile olaylara bakar veya kendisi iman hakikati ve kalbin bilgisi olan bu nur ile hakikati konuşur.²²

Bu türden bilginin kalbe akması hakkında müfessirler de ayetlerin yorumlarında temas etmektedirler. Örneğin,“(Yusuf) şöyle dedi: “Size rızık olarak verilen yemek henüz size gelmezden önce bu (rüya)nın yorumunu size haber vermiş olurum.²³ Bu (yorum ve gaybdan haber verme) Rabb’imin bana öğrettiği şeylerdendir. Ben, Allah’a inanmayan, ahireti de inkar eden bir kavmin dinini terk ettim:

“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim, herhangi bir şeyi Allah’a ortak koşmağa hakkımız yoktur. Bu (tevhid), bize ve bütün insanlara Allah’ın bir lutfudur, ama insanların çoğu şükretmezler.” (12 / Yusuf 37-38)

Ayetteki Yusuf’un “Bu Rabb’imin bana öğrettiği şeylerdendir” ifadesini Zamahşerî Yusuf’un “ben bu gaybî bilgiyi bir kehanet ve yıldızlara (fal yapmak için) bakmak suretiyle değil de Rabbimin bana öğrettiği bir ilim gereğince söylüyorum” şeklinde yorumladıktan sonra peşindeki cümleye talil anlamını yüklemekte ve Yusuf’a bu bilginin verilmesinin nedenini şuna dayandırmaktadır:²⁴ “(Çünkü) Ben, Allah’a inanmayan, ahireti de inkar eden bir kavmin dinini terk ettim. Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum.” Yorum tarzından anlaşıldığı kadarıyla Zamahşerî’ye göre bu bilginin nedeni, Hz. Yusuf’ta içsel latifenin inkişafı, onun imanından ve hak yoldaki samimi sebatından kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar genellikle Batı epistemolojisi inkâr etse de Kur’ân’da varlıkların metafizik boyut ile iletişim içinde olduğu ifade edilmektedir. Hayvanların davranışlarında akıllara hayret verecek derecede sevki tabii olarak adlandırılan davranışları bu metafizik etkiyi ortaya koymaktadır. Kur’ân bunu sarahaten (Hz. Hûd’un kendi kavmine karşı ihticac cümlesinde) ifade etmektedir:

“... Hiçbir canlı yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın (onu dilediği gibi sevk ve idare etmesin)...” (Hûd, 11/56)

22 Ebu Talib el-Mekkî, *Kutu'l-kulûb*, I, 235.

23 Gerçi bazı müfessirler ayetin bu ifadesini “Size yemek gelmeden önce rüyalarınızın tevlini söylerim” şeklinde anlamlandırmaktadır. Ancak Hz. Yusuf (a.s.) rüyanın tevlini biliyorsa neden yemek gelmezden önce söylerim diyerek bunu yemeğin gelme vaktine kadar erteliyor, hemen söylemesi gerekirdi. Halbuki size yemek gelmeden önce bu yemeğin ne olduğunu söylerim şeklinde anlarsak bu daha uygun bir yorum olur ve bu problem de ortadan kalkmış olur. Nitekim Hz. İsa (a.s) da aynı şeyi söylemiştir “Evdelerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm” (3/ Ali İmran, 49).

24 Mahmud b. Ömer, ez- Zemaşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavamidi't-tenzil*, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, ts.,II, 470.

Ayet ifadesinde olduğu gibi Arap dili gramerinde olumsuz ifadelerin "illâ" ile olumsuzlandığında hasır ifade etmesi, bütün canlıların ilahî bir etki, bir rehberlik altında olduğunu ortaya koymaktadır. Bal arısına kendi görevini ifa etmede, kovanları edinmesinde ilhamın yol gösterdiğinin ifade edilmesi bunun delili olmaktadır. "Rabb'in bal arısına şöyle vahy etti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve kuracakları çardaklardan evler edin!' (Nahl, 16/68)

Modern ilim ve psikoloji hayvanlardaki bu sevki tabiinin kaynağını ve nasıl meydana geldiğini izah edememektedir. Halbuki eğer bunun gibi bir olgu canlıları idare eden, hikmetle işleri tedbir eden bir yaptırıcı kudrete havale edilmezse işin içinden çıkılamaz. Nitekim insanın metafizik ilişkisi ile ilgili olarak da Hz. Davud (a.s.) hakkında "Ona, sizi, savaşın şiddetinden korumak için zırh yapmayı öğretmiştik. Ama siz şükrediyor musunuz ki?" (Enbiya, 21/80) buyrulmaktadır.

Hz. Nuh'a da "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz gereğince gemiyi yap.." (Hûd, 11/37) şeklinde emredilmesi, insanlık tarihindeki buluşların ilham sayesinde gerçekleştiğini ve Allah'ın insanla sürekli iletişim içinde olduğunu ortaya koymaktadır. "Allahtan korkun Allah size öğretiyor / öğretecektir" (Bakara,2/282) ayeti insanın bu metafizik iletişimin boyutunu ortaya koymaktadır.

Aslında bu tip (gnostic) bilgiyi mutasavvıflar çok işlemektedirler. Mutasavvıflara göre Allah has kullarından beşerî sıfatları kaldırıp kendi sıfatlarıyla onları süslediği zaman bunlar gaybı bile bilirler. Bu hallerde mutasavvıflar kendilerinde değil Allah'ta yaşıyorlar; Allah'ın gözüyle bakıyor, Allah'la işitiyorlar. Bu görme ve işitme işi, kendilerinde tecelli eden bir ilahî sıfat sayesinde olmaktadır.²⁵ Ancak buna rağmen İslam alimleri ilham, rüya, keramet veya gizli ilimlerle bazı şeylerin sezilebileceğini kabul etmelerine rağmen elde edilen bu bilgiyi zannî bir bilgi olarak kabul etmekte ve bunun bir delil olarak ileri sürülemeyeceğini ifade etmektedirler.²⁶ Bu ilhamın özellikle bilim adamlarının buluş ve keşiflerinde kayda değer bir fonksiyon icra ettiğini, "Kur'an'da Psikolojik Dinginlik ve İç Aydınlığı" adlı makalemizde²⁷ geniş bir şekilde yer vermiş bulunuyoruz.

25 Bkz. Süleyman Ateş, *Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969, s. 145; Sadık Kılıç, *Kur'an'da Gayb Alemleri*, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-V (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-1), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 51.

26 İlhamla ilgili klasik kitaplarımızda şöyle denilmektedir: *الالهام ليس من اسباب المعرفة بوضحة الشئ عند اهل الحق* "İlham, Ehli Hakka (Sünnete) göre bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak için bilgi vasıtalarından birisi değildir." Ömer b. Mahmûd en-Nesefî, *Şerhü'l-Akâid*, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 45; Cürcaî, Şerif, *Ta'rifât*, Dârü's-Sürûr, ts., s. 15.

27 Bkz. Hayati Aydın, "Kur'an'da İç Aydınlığı ve Psikolojik Dinginlik", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 34 (2007), s. 220-227.

Gazalî'ye göre hiç kimse yoktur ki kalbine ilham yoluyla doğru bir fikir / temayül, Tanrının beyanı doğmasın. Bu ise duyular vasıtasıyla değil ancak bilinmeyen bir tarzda kalpte doğar. Çünkü kalp melekût âleminde. Duyular ise bu aleme aittir. Bundan dolayı eğer duyuların meşguliyetinden uzak olmazsa bu durum, diğer alemler müşahede etmeye bir perde olur.²⁸

Yine Gazalî şöyle demektedir: İnsan yaşadığı müddetçe dışarıdan melekler ona fısıltıyla yardım ederler. Çünkü nefis ruhun bir hakikati olduğu için ruhanî olan meleklerden gelen tesiri kabul eder ve bu etkinin altında kalır. Bunu ancak ilim erbabı bilir. Nitekim Allah hayrın meleklerden, şerrin de şeytandan geldiğini ihbar etmektedir. Nefis bilkuvve (yetenek bazında) bilgi sahibidir. Melekler kuvvede olan şeyi fiile çıkartırlar. Böylece insan bilfiil bilen olur. Bunu temin etmede en yüksek zümre peygamberlerdir. Ondan sonra derece derece insanlar gelir. Bu ancak ruhu temizlemekle ve bu boyutun üzerinde durmakla mümkündür.²⁹ Gazalî'ye göre bunun mantığı şudur: Kalp ayna gibidir. levh-i mahfuz da bir ayna gibidir. Levh-i Mahfuz'da her mevcudun sureti vardır. Bir ayna diğer aynaya karşı geldiğinde birinde olan şey diğerinde görülür. İşte bunun gibi Levh-i Mahfuz'da olan şey dünya şehvetlerinden soyutlanmış olan insanın kalbinin aynasında görülür. Ama eğer bu, şehvetlerle meşgul olursa melekut alemi ona kapalı olur. Eğer uyku halinde iken duyuların ilgilerinden uzak olursa melekut aleminin cevherleri onda doğar ve Levh-i Mahfuz'da olan suretler onda görülmeye başlar.³⁰

Bütün bunlar insanın metafizik bir boyuttan bazı alguları aldığını ortaya koymaktadır. Ancak buna rağmen psikologlar ilahî ilhamı kabul etmezler; Ancak onlar insan zihninde ansızın doğduğu görülen bir yaratıcı düşünceyi (creative thinking) kabul etmektedirler. Bunu da ifade etmek üzere ilham (inspiration) veya aydınlanma (illumination) kavramlarını kullanmaktadırlar. Onlar bu türden ilhamları bizzat düşünürün aklından kaynaklanan bir fizyolojik faaliyet olarak görürler.³¹ Hâlbuki Kur'an'ın onlarca ayetin insana metafizik dünyadan bir bilginin geldiğini ifade etmesi³² psikologların bu bağlamda hatalı olduklarını ortaya koymaktadır.

28 Gazalî, *Kimyâu saâdet*, s. 136.

29 Gazalî, *Mi'racu's-salîkîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s. 104.

30 Gazalî, *Kimyâu saâdet*, s. 135.

31 Geniş bilgi için bkz. Muhammed Osman Necati, *el-Kur'an' ve ilmu'n-nefs*, Darü's-Şurûk, s. 201

32 Bakara, 2/51, 282; Nisâ, 4/ 113; Mâide, 5/11; Yusuf, 12/6, 21-22, 38, 68, 93, 86, 96; Kehf, 18/ 65-66, Tâ-Hâ, 20/38-39; Enbiyâ, 21/78-79, 80.

Duyguları, bilgi edinmede en çok mistik filozoflar kullanmıştır. Pozitivistlere göre tecrübeye konu olmayan bir şey, insan bilgisine de konu olamaz. *"Tecrübe alanımız dışında kalan bir şeyi bilmemiz mümkün değildir"*, derler.³³

Felsefe ve Psikolojide aşkın bilgiler için mistik ve okkült bilgi tabiri kullanılmaktadır. Özellikle ilâhiyatçı filozoflar denilen Eflatun, Sokrates, Pisagor ve Newton gibi filozoflar sezgiye çok büyük rol vermişlerdir. Okkült bilgi ise bir psikoloji terimi olup gizli bilimlerin metotlarıyla algılanabilen duyular üstü gerçekliklerin varlığının bilimi olarak kabul edilir.³⁴ Bu tür bilginin içine büyü, kehanet vs. girmektedir. Büyük olasılıkla bu tür bilgi Sümer, Asur, Babil ve Hint medeniyetlerinden kalan bir bakiye olup İslam tarafından ret edilmiştir. Parapsikoloji veya bu tür bilgi para normal bilgi olarak ifade edilmektedir.³⁵

1-2. -Lems (Temas) Batş (Tutuş) kuvvesinin inkişafı:

Muhammad Asad olaya sembolik bir anlam yüklese de³⁶ birçok kaynakta nakledildiği kadarıyla Allah Resulü'nün (s.a.v) Bedir harbi esnasında düşünmana *شاهد الوجوه* "yüzleri kara çıksın" diyerek attığı bir avuç toprağın düşmanların mağlubiyetine neden olması bunun delillerinden birisidir.

İlk bakışta olay bir efsane gibi algılanabilir. Ancak Allah Resulü'nden (s.a.v.) bu türden zuhuratlar hasıl olmuştur. Câbir b. Abdillah, Allah Resulü'ne (s.a.v.) *"Ben at sırtında duramıyor, hep düşüyorum"* dedi. Allah Resulü (s.a.v.) onun sırtına vurdu ve bundan sonra da Cabir at sırtından bir daha hiç düşmedi. Yine Allah Resulü (s.a.v.) ashaptan merkepleri ağır olanlardan bazılarının merkeplerinin arkasına vurduktan sonra bunların bütün bineklerden en önde koşan ve sahiplerinin yetişemedikleri hayvanlar oldukları anlatılmaktadır. Yine bir gün Allah Resulü' (s.a.v.) Ebû Talha'nın ağır yürüyen atına binmişti, Ashab da arkasından bineklerini sürüyorlardı. Atın daha önceki halinden eser yoktu atla ilgili *"(Gördüğünüz gibi) Onu yakalayamadımız! Biz onu deniz gibi bulduk"* dedi ve bundan sonra hiçbir atın onu geçemediği görüldü.³⁷

33 Ahmet Bardak, *Kur'an'da İlmi Ledünnî* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hayati Aydın), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 2005, s. 14.

34 Brian Ward, *Altıncı Duygu*, trc: İpek Babacan, İstanbul, 1979, s. 9; Albayrak, *Gayb İlişkisi*, s. 211;

35 Albayrak, *Gayb İlişkisi*, a.y.

36 Muhammed Esed, *"Bazı rivayetlere göre Allah Resulü savaş başlarken yerden bir avuç dolusu çakıl-kum alarak düşman tarafına doğru savurduğunu, bununla sembolik olarak onların yaklaşan yenilgi-lerine işaret etmiş oluyordu"* şeklinde bir mütalaada bulunmaktadır. Bkz. Muhammad Asad, *The Message of The Qur'an*, s. 240.

37 Buharî, Cihad ve's-Seyr, 117, 154; İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III. 382; Aynı şekilde bkz. Buharî, Cihad ve's-Seyr, 154.

Şu ayet, sebab-i nüzûl olarak bu olaya (toprağı düşman yüzüne atma olayına) dayandırılmaktadır:

“(O gün) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü; (ey Muhammed), attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfal, 8/17)

Birçok müfessir ayeti, Allah Resulü’nün attığı bir avuç toprağın düşmanı bozguna uğratması ile yorumlamışlardır.³⁸

Ayet, Ehl-i Sünnet düşüncesindeki “Allah, kullarının fiillerinin yaratıcısıdır” düşüncesinin delillerinden birisini oluşturmaktadır. Ancak Âlusî, bir Ehl-i Sünnet alimi olmasına rağmen şöyle demektedir: “Kur’ân’da, Allah Resulüne isnat edilip akıllara hayret veren atmanın kendisi tarafından gerçekleştirilen normal bir atış olduğunda bir problem görmüyorum. Söz konusu atma fiilinin Allah Resulü’ne isnat edilmesi mecaz değil hakikattir. Çünkü Allah Resulü bunu, Allah tarafından kendisine ihsan edilen etkili bir güç ile gerçekleştirmiştir. Ancak bu atma işinin insana verilen güç sınırını aşmıştır. Zira insana verilen gücün sınırı belli olup bu derece etkili olamaz. Bundan dolayı Allah bu atma işini kendi zâtına isnat etmiştir. Söz konusu eylemin amacı fiili Allah Resulü’nden nefy etmeyip, yapılan fiilin çok büyük bir iş olduğunu göstermektir. Hulâsa, Kur’ân’da anlatılan, büyük ve insanların fiillerine benzemeyen atma eylemi her ne kadar Allah’ın izni ve verdiği etkili kudret ile Allah Resulü’nden hakikaten sadır olmuş ise de söz konusu fiilin insan gücünü aştığından sanki Allah Resulü tarafından değil de direkt Allah tarafından yapıldığı anlatılmaktadır. Bu şekildeki anlatımın amacı, fiili Allah Resulü’nden gerçek nefiy etmek olmayıp, yapılan fiilin büyük bir iş olduğunu belirtmektir.”³⁹ Âlusî bu görüşü ile sanki Ehl-i Sünnetin çizgisinden Mu’tezile çizgisine yaklaşmaktadır. Ancak Mu’tezile “kul kendi fiillerinin yaratıcısıdır” demekle birlikte bu fırka mensupları ve nispeten İbn Hazm gibiler mucizenin sihribaz, kahin ve evliyâullah da olmak üzere mislini getiremedikleri ancak meydana gelmesinde Allah’tan başkasının tesiri olmadığı olağanüstü zuhurat şeklinde tarif ederek⁴⁰ bir nevi peygamberler dışında başkalarından olağanüstü zuhuratın meydana gelebileceği ihtimalini ret etmektedirler. Nitekim Ehl-i Sünnet mütekelimlerinden Kâdî Ebû Bekr ve Ebu Ya’lâ mucizeyi, Allah tarafından varlığın (yaratılanın) mutad gücünün ötesinde kişide bir güç var etmekle kendisinden zuhur eden olay olarak tanımlamaktadır.⁴¹ Âl-i İmrân, 3/49 da Hz. İsa’nın kuş şeklini yapıp üfürdükten sonra onun kuş olup uçmasının, ölüleri diriltmesi

38 Örneğin Bkz. Fahreddin, er- Razî, *et-Tefsirü'l-kebir*, Dâru İhyai’t-Türasi'l- Arabi, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1981, XV, 144; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 566.

39 Şihabuddin, Alusî, *Ruhü'l-meâni fi tefsiri'l-Kur’âni'l azîm ve sebî'l-mesâni*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1987, VIII, 186.

40 Ebü'l-Abbâs, Ahmed b. Abdükhalim, İbn Teymiyye, *en-Nübuvvât*, Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, 1386, s. 31.

41 İbn Teymiyye, *Nübuvvât*, a.y.

ve benzer şekilde diğer mucizelerinin dile getirilmesi esnasında bu tasarruflarının Allah iznine bağlanması bu gerçeği yani mucizelerdeki olağanüstü zuhuratın Yüce Allah kudretinin insan uzuvlarından zuhur ettiği şeklinde vuku bulduğunu ortaya koymaktadır.

Bundan dolayı ayet, Ehl-i Sünnetin savunduğu şekilde insanın fiillerini Allah'ın yarattığına delil olmanın yanında insan kudretinin ötesinde ilahî kudretin insan fiillerinden zuhur edebileceğinin delilini oluşturmaktadır. İbn Lebbân, “Kulların fiilleri için, yaratıcısı Allah olmakla birlikte uzuolar kaçınılmazdır (yürümek için ayak, tutmak için el, işitmek için kulak v.s.). Bununla birlikte bunlar (Kur’ân’da) Allah’a nispet ediliyor. Öyle anlaşılıyor ki Allah sıfatlarının tecellisinin iki olgusu (mazharı) vardır: 1-Kullara ait olgu: Bu, suret ve bedene ait uzuvlardır. 2-Allah’a ait olgu: Buna da, anlaşılmalari ve aşinalıklarının sağlanması için kullara ait olguların isimleri verilir. Ancak realitede bu olgular(dan çıkan şey) Allah’a aittirler,” demektedir.⁴² Bunu baz tuttuğumuzda uzuvlar ilahî tecellilerin mazharı (olgusu) olmakta ve uzuvlardan Allah’a ait zuhuratlar meydana gelebilmektedir. Nitekim “Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin”(Tevebe, 9/14) ayeti bize göre bu hakikate işaret etmektedir. Bu da bize uzuvların ilahî tecellilerin mahalli olabileceğini ortaya koymaktadır. Fahreddin er-Razî de bu ayetin, Allah varlığına kulların elleri ile müdahalede bulunduğunu ifade etmektedir, demektedir.⁴³

Özellikle Muhyiddin İbnü'l-Arabî bu konuda *el-Fütuhât el-Mekkiye*'de bir bâb açmış ve bunu *سريان الحال عن طريق المس او المعانقة* “Halin temas veya kucaklaşma ile nüfuzu” şeklinde adlandırmıştır. O bu babda şöyle demektedir: Evliyalardan bazıları kendi hallerinden bir hali, keşif (kerâmet) veya ilahî bir tanıtımla istidatlı gördükleri birisine verebilirler. Bu kişiye temas etmek, sarılmak, öpmek veya elbiselerinden vermekle ya da “*elbiseni aç*” der ve vermek üzere istedikleri şeyden avuçlamakla eteğine dökerler. Onlara bakan havayı avuçluyorlar zanneder. İstedikleri miktar kadar avuçtan koyarak eteğini sıkı sıkı göğsüne kapatmasını tavsiye ederler. Böylece bu hal hemencecik diğerine sırayet etmektedir.⁴⁴ O, bunu bir takım şeyhlerimizden de gördük, diyor. İnsanlardan biri yanlarına geldiğinde şeyh bana bunda istidat vardır diyerek ona yaklaşır ve istediğini vermek için kendisine dokunduğunda veya sırtına vurduğunda hemencecik kişideki eski hal zail oluyor, yeni bir hal onda zuhur ediyor ve din yoluna sıkı giriyordu. Bu halin sahiplerinden birisi de Ezdeşir'in talebesi Mekke'de medfun olan Mekkelî Vâsifî'dir. Bu zâtın kendisine has bir

42 Subhi, Salih, *Mebâhis*, s. 285-286.

43 Razî, *Tefsir*, VI, 5.

44 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III, 380-381.

hali vardı ve bu vuku bulduğunda yanında olana, *"bana sarıl"* diyor veya yanındaki bu hali biliyorsa ona sarılıyor ve ondaki bu hal sarılana sirayet ediyordu.⁴⁵

Nitekim Allah Resulü'nün (s.a.v.) de böyle davranışları vardı. Bir seferinde Ebû Hureyre (r.a.) kendisine işittiklerini unuttuğundan şikayet etti. Allah Resulü (s.a.v.), *"Ebû Hureyre! Eteğini aç"* dedi. O da eteğini açtı. Allah Resulü (s.a.v.) havadan üç avuç alarak onun eteğine boşalttı ve; *"Eteğini göğsüne doğru sıkı sıkı kapat dedi"*. Ebu Hüreyre *"bundan sonra işittiğim şeyleri asla unuttum"*, demiştir.⁴⁶

Bu konuda ikinci bir örnek de şudur:

*"Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik: 'Ey dağlar, (onun yaptığı tesbihi) onunla beraber yankılayın. Ve ey kuşlar (siz de onun tesbihine katılın)! ve ona (Davud'a) demiri yumuşattık: 'Geniş zırhlar yap, dokumasını ölçülü yap ve (hepiniz) iyi işler yapın, çünkü ben yaptıklarımızı görmekteyim.' diye (vahy ettik)." (34 / Sebe, 10-11). Müfessirlerin birçoğuna göre demir, Hz. Davud'un elinde kil, hamur ve mum gibi şekil almakta ve onu istediği şekilde ateşte ısıtmaksızın ve çekiçle dövmeक्सizin yoğurmaktaydı.*⁴⁷

Kurtubî, Hz. Davud'a demirin yumuşatılmasının nedeni hakkında şöyle bir hikaye anlatmaktadır: Hz. Davud (a.s.) İsrail oğullarına kral olunca kendisi ve ahlakıyla ilgili ne konuşulduğunu öğrenmek için tebdil-i kıyafet ederek gizliden şehirde gezer ve bir melekle karşılaşır. Davud onu insan zanner. Hz. Davud, insan şeklinde temessül eden bu şahsa, *'kral Davud'la ilgili görüşün nedir?'* der. O da, *"Allah'la dostluğu olsaydı daha güzel bir kul olurdu"* der. Hz. Davud *"o nedir"* der? O da *"Davud beytülmalden geçiniyor. Eğer o, elinin emeği ile geçinseydi tam faziletli bir şahıs olurdu"* der. Bunun üzerine Hz. Davud sarayına döner ve Allah'a kendisine bir meslek öğretmesi ve onu kendisine kolaylaştırması duasında bulunur. Allah da ona zırh yapma sanatını ilham eder (Bkz. Enbiyâ, 21/80) ve ona ellerinde demiri yumuşatarak demirden zırh yapmayı sağlar. Hz. Davud böylece bundan elde ettiği gelire hem geçirir hem de Müslüman fakirlere tasadduk ederdi".⁴⁸

Bu, Hz. Davud'un helal kazanmadaki yüksek ihlasını ve azmini gösteren bir anekdottur. Nitekim bazı hadisler Hz. Davud'u (a.s.) şu şekilde tanımlamaktadır: *"Davud'a kıraat kolaylaştırılmıştır. O bineğinin hazırlanmasını emreder ve daha bineği hazırlanmadan Zebur okurdu. Ayrıca o, yalnız kendi el emeğini yerdi,"*

45 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III. 380-381.

46 Buharî, İlim, 42, Menâkıb, 27.

47 Bkz. Zemahşerî, *Keşşâf*, III. 571; Muhammed b. Ali, eş-Şevkanî, *Fethü'l-kadîr*, Mustafa el-Babi el-Halebi, 1964, IV,315.

48 Ebu Abdillah, Muhammed b. Ahmed, el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, XIV, 173; XIV, 171.

⁴⁹ “Hiç kimse kendi el emeğinden daha hayırlı bir yiyecek yememiştir. Allah nebisi Davud sadece kendi el emeği ile geçinirdi.”⁵⁰ Kral olmasına rağmen Hz. Davud’un (a.s.) sadece kendi el emeğiyle geçinmesi onun ihlasının yüksekliğini göstermektedir.

Kur’ân ferdî olaylardan bahsetse de zımında evrensel bir kuralı ima ettiğinden şüphe yoktur. Bundan dolayı mucizeler büyük ihtimalle istimrar eden bir kanunun tezahürüdür. Bundan dolayı Ayasofya ve Kâbedeki taşlarda çıkan ayak izleri de böyle bir kudretin ortaya çıkmasının neticesi olabilirler. Evliyâullahtan bazılarının bastıkları taş ve demir gibi sert maddeler üzerinde ayak izlerinin çıktığına dair halk arasında bazı hikayeler anlatılmaktadır. Nitekim Şehristanî *el-Milel ve’n-Nihal* adlı eserinde nefisleri taksim ederken dünyaya iltifat etmeyen bazı seçkin nefislerin olduğunu ve bunların heyulâya (maddeye) tesir ettiklerini ifade etmektedir. O şöyle demektedir: “*Heyulâ (Madde) bazı seçkin nefislerin etkisine boyun eğmekte, onların nefislerinden akan tesirin altında kalmaktadır. Bu gibi nefisler, sert, katı maddeleri eritebilir, şeklini değiştirebilirler; Akıcı cisimler bunların etkisi altında donabilir, katı hale dönüşebilir, taşlaşabilirler. Bu gibi nefislerin alelade nefislere ilişkisi güneşin mum ile ilişkisi gibidir.*”⁵¹

O halde bütün bunların dindeki samimiyet ve ihlâstan neşet eden durumlar olduğunu kabul etmek lazımdır. Zaten Kurtubî’nin anlattığı hikayede de Hz. Davud’un kral olmasına rağmen el emeği ile geçinme samimiyet ve azmi (ki azmin olağanüstü zuhuratları doğurduğunu biz “İrade, Azm ve Tevekkül” adlı makalemizde geniş bir şekilde temas etmişiz⁵²) ona ellerinde demirin yumuşama mucizesini kazandırdığı esprisi anlaşılmaktadır.

1-3. *Dil, Konuşma (Faslı Hitab’ım) inkişafı*: Dinî bakımından perhize tabi olmanın ikram türünden konuşma yeteneğini geliştirilebileceğine Hz. Davud’dan (a.s.) bahseden şu ayet-i kerime delalet etmektedir:

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخُطَابِ

“Onun mülkünü güçlendirmiştik, kendisine hikmet (peygamberlik, yüksek bilgi, hakkı batıldan ayırma, davaları çözme) ve açık, güzel konuşma (kabiliyeti) vermiştik.” (38 / Sad 20)

49 Buharî, Enbiyâ, 37.

50 Buharî, Buyu’, 15.

51 Şehristanî, *Milel*, III, 641.

52 Hayati Aydın, “Kur’ân’da İrade Azm ve Tevekkül”, *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 9 [2008], sayı: 22, s. 59-79.

Hiz. Davud'a (a.s.) hikmetle birlikte ona *fasl-ı hitabın* verilmesi onun düşüncesini en güzel şekilde açıklama, güzel konuşma, fasih ve belîğ olma yeteneğini ifade etmektedir.⁵³ Bazı müfessirler *fasl-ı hitabın* Hiz. Davud'a (a.s.) verilmesini onun konuşmalarında *اما بعد* "Şöyle ki..., imdi..." ifadesini kullanması şeklinde ayeti yorumlamışlardır. Evrensel bir hakikati bu şekilde basit yorumlamak Kur'an'ın büyüklüğüne uygun düşmemektedir. Buna Fahreddin Razî de karşı çıkarak şöyle demektedir: "İnsanlar içlerinde olanı ifade etme konusunda farklı farklıdır. Bunlardan bazıları sözü düzgün ve nizamî olarak ifade edemez, ifadeleri karışık, sözleri düzensiz olur. Bazıları ise sözün anlamını en iyi şekilde zapt edip onu en iyi şekilde ifade ederler. Bu yeteneği en mükemmel olan kimsenin ifade kabiliyeti de en güzel olur. Kimin ki bu kabiliyeti az olursa ifade kabiliyeti de az olur. Allah Hiz. Davud'la ilgili olarak onun ifade özünün mükemmelliğini *وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ* ifadesiyle betimleyince, onun konuşmada, meramını ifade etmedeki mükemmelliğini peşine ilave etti ve 'fasle'l- hitab' dedi. Bu gayet güzel bir tertiptir. Müfessirlerden bazıları bunu Davud'un ilk olarak hitaplarında *اما بعد* ifadesini kullanmasıyla yorumlamışlardır. Şunu bütün samimiyetle söylüyorum ki: 'Bu gibi şeyleri söyleyenler Allah'ın kelamını anlamada ciddi bir mahrumiyet içindedirler. Allah en iyisini bilir. Yine bu ifadeyi davalılar arasını ayıracak olan delilleri isteme ve inkar eden de yemine vurma gibi işleri bilmektir şeklinde yorumlamak da uzak bir ihtimaldir. Çünkü *fasl-ı hitab* fikir ve düşüncede olan şeyleri birbirine karıştırmaksızın, her bir makam diğerinden ayrılacak tarzda bunları en güzel biçimde ifade etmek anlamındadır. Bu genel bir anlam olup bütün kısımlar (görüşleri) kapsayacak bir mahiyettedir."⁵⁴

Ancak yine de Razî böyle bir melekenin diğer insanlarda da tekâmül edebileceğine temas etmemektedir. Halbuki yukarıda ifade ettiğimiz gibi genel kural, Kur'an ferdi olaylardan bahsetse de zımında evrensel bir kuralı ima eder. Bundan dolayı *fasl-ı hitabı* dile getiren ayetler Davud peygamber gibi ibadet ve ihlaslı davranan kişilerde bu melekenin inkişaf edebileceğini ima etmektedir. Çünkü peygamberlerin kıssalarında ve Allah'ın onlara olan nuretinin dile getirildiği beyanlarda sıklıkla *إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ* "İşte biz iyi davrananları böyle mükafatlandırırız" denilmesi,⁵⁵ buna işaret etmektedir. Bu da bize bir kimse peygamberlerin yaptığı gibi din hususunda eylemlerinde samimi olursa peygamberlere hasıl olan olağanüstü olay gibi olağanüstü zuhuratlardan bir hissenin kendisine verileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim Muhyiddin İbnü'l-Arabî *el-Fütuhâtü el-mekkiye'*de evliyadan bazılarının Arap dili ve edebiyatı, belagat tahsili olmamakla birlikte konuştuklarında Belâgat üsluplarıyla konuşmakla birlikte Kur'an belâgâtını da harika bir tarzda bildiklerine

53 Ebü'l-Berekât, en-Neseî, *Medarikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*, Beyrut, 2005, II, 674; Ebu'l-Alâ el-Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987, V, 59.

54 Razî, *Tefsir*, IX, 376.

55 Sâffât, 37/ 80, 110, 121, 131.

şahit olduğunu ve bunun özel bir yolla ilahî bir mevhibe (yetenek) şeklinde onlarda inkişaf ettiğini söylemektedir. Bu gibi kişiler ümmî olmakla birlikte güç ötesi sıra dışı bir konuşma ile hitap ettiklerine şahit olduğunu söylemektedir. Çünkü bunlar Arap olmamakla beraber Arapçayı konuşuyor, velev ki soyları Arap olsa bile konuştukları dil başkaydı. Bunlar bana Kur'ân icazı nedir? Şeklinde sorduklarında, ben bilmiyorum dedüğimde bana, “Kur'ân'ın Hakkı söylemesidir,” diye cevap veriyorlardı. O halde sen de Hakkı söylemeyi kendine prensip et ki senin konuşman da muciz (olağanüstü) olsun diyorlardı.⁵⁶ Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bize anlattığı bu anekdottan Hakk üzerinde ısrarla durmanın, Hakkı hassas bir şekilde hayatın prensibi kılmanın kişinin konuşma yeteneğinde sıra dışı bir inkişafı meydana getireceğini ortaya koymaktadır.

Aslında Hak üzerinde durmakla Hakkın emir ettiği ibadetler üzerinde ciddiyet ve hassasiyetle durmak aynı anlamı ifade etmektedir. Demek ki Hz. Davud'a *fasl-ı hitab* hasletini kazandıran onun ibadetteki hırsı ve dindeki samimiyeti, ihlası olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân'ın *fasl-ı hitabla* bu şekilde insanın ibadet ve samimiyetle hangi boyuta ulaşabileceğini ima etmesi Kur'ân ifadelerinin ne kadar anlam yüklü olduklarını ve evrensel gerçekleri ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir hadiste Allah Resülü (s.a.v) şöyle bururmaktadır:

مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَ تِيبَانِ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ “Kim kırk sabah kendisini Allah'a ibadete verse hikmet pınarları onun kalbinden diline doğru akar.”⁵⁷ Bu hadis bir başka varyantı ile Suyutî'nin *Câmiü'l-ehâdis* adlı kitabında şöyle ifade edilmektedir. “Kim dünyada zahit olarak (dünyaya iltifat etmeksizin) kırk günü ibadetle geçirirse Allah onun kalbinden lisanına hikmet pınarlarını akıttırır.”⁵⁸

Hadislerde ifade edilen bu kırk gün, metafizik bazı algıları almada ve konuşma gibi bazı yeteneklerin inkişaf etmesinde çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Ayrıca bu hadisler kırk günün insan ruhunda ciddi değişimleri meydana getirebileceğine, itiyatların bu süre içerisinde değişebileceğine işaret etmektedir.

Kırk günlük dinî perhizin önemini Kur'ân'da da görmek mümkündür.

56 İbnü'l-Arabî, *Fütuhât*, III, 384-384.

57 Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebi Şeybe, *Musannaf İbn Ebi Şeybe*, XI,556, XIII, 231, H. No: 35485; Alâuddin Ali b. Hüsamüddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Müessesetü'r-Risale, 1981, III, 24, H. No: 5271; İbn el-Esir, *Mecduddin b. Muhammed, el-Cezerî, Câmiu'l-usul fi ehâdisi'r-resul*, Dârü'l-Fikr, H. No: 9165.

58 Celaledin es-Suyutî, *Câmiü'l-ehâdis*, XX, 353, H.No: 22320.

"Musa ile otuz gece (bana ibadet etmesi için) sözleştik ve buna on gece daha kattık. Böylece Rabb'inin tayin ettiği vakit, kırk geceye tamamlandı."(A'raf, 7/142)

Görüldüğü gibi Hz. Musa'nın ilahî hitap ve tecellinin lütfüne ermesi mîkatta kırk gün beklemesinden sonra vuku bulmuştur. Hz. Musa'nın bu kırk günlük mîkatı ve burada oruç tutması Hıristiyanlarda kırk günlük oruç perhizinin, Müslümanlarda da kırk günlük çile kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Hz. Musa'nın bu kırk günlük mikatı ve peşine Allah'ın hitabına nail olması İslam dünyasında öne çıkan bazı şahsiyetlerin kırk gün inzivaya çekilme ve böylece ilahî tecellileri elde etme kültürünün temelini oluşturmuştur.

Yine bir hadiste şöyle buyrulmaktadır.

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُعْطِيَ زُهْدًا فِي الدُّنْيَا وَقَلَّ مُنْطَبِحُهَا فَاتَّبِعُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ يُبْلَغُ الْحِكْمَةَ

"Dünyaya kıymet vermeyen, az konuşan birisini gördüğünüzde ona yakın olmaya çalışın. Çünkü o size hikmet verir"⁵⁹

Bu ayet ve hadisler kendilerini perhize tabi tutan insanların *fasl-ı hitaba* nail olabileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim Mevlânâ, Yunus Emre, Molla Ahmed Cezerî ve Said Nursi gibi bazı İslam evliyâsının söz ve eserlerindeki harikulade üslup ve hikmet bunlara faslı hitaptan bir hissenin ikram edildiğini, kerâmet olarak verildiğini nazara vermektedir. Mevlânâ hakkında Molla Câmi,

من جهه كوم در آن عالی جناب- نست بیغمیر ولی دارد کتاب

"Âli cenab hakkında ne diyeyim-Peygamber değil ama kitabı vardır" demiştir.

Bunlar gibi, geride eser bırakmayan veya eser bırakmış fakat eserleri tanınma imkanı bulamayan bir çok İslam velisinin sözlü ve yazılı ifadeleri bunların aynı şekilde *fasl-ı hitabtan* bir hisseye nail olduklarını ortaya koymaktadır.

1-4. *İşitme (Kulak kuvvesinin) inkişafı*: Bu kuvvenin keskinleşebileceğine Allah Resulü'nün (s.a.v.) şu hadisi delil olmaktadır: Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiği kadarıyla bir gün Allah Resulü (s.a.v.) ile birlikte iken bir düşme sesi işitildi ve Allah Resulü (s.a.v.) "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?" Dedi. 'Biz Allah ve Resulü daha iyisini bilir' dedik. Bu, 'yetmiş seneden beri atışe atılıp yuvarlanıp daha yeni ateşin dibini boylayan bir taştır"⁶⁰ demiştir.

Neml kıssasında Süleyman peygamber'in (a.s.) hikayesi de bu kabildendir.

"Karınca vadisine geldikleri zaman bir karınca: 'Ey karıncalar dedi, yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesinler.' (Süleyman) Onun sözüne gülümseyerek dedi: 'Rabb'im, beni, bana ve anama, babama verdiğin nimete

59 İbn Mace, Zühhd, 1 (4101).

60 Muslim, Cennet, 31.

şükretmeğe razı olacağım, yararlı işler yapmağa sevk eyle ve rahmetinle beni iyi kullarının arasına sok." (Neml, 27/18-19)

Ayette görüldüğü gibi Hz. Süleyman'ın (a.s.) karıncanın sesini işittiği ve onu anladığı ifade edilmektedir. Bu, her ne kadar Hz. Süleyman'ın (a.s.) bir mucizesi olsa da bu kuvvenin onun gibi Allah'ın verdiği nimetlere şükretme bilincini taşıyan kişilerde inkişaf edebileceği anlaşılmaktadır.

Nitekim Van yöresinde yaşayan bir zâtn Hz. Süleyman'ın bu olayına benzer bir zuhurat elde ettiği ve bundan dolayı da kendisine Fakih-i Tayrân (Kuş dilini anlayan) isminin verildiği anlatılmaktadır.⁶¹ Her ne kadar olay efsane gibi anlatılsa da bazen efsanelerden hazinelere ulaşılabilceğini unutmamak lazımdır.

1-5. Şemm'in (koklama kuvvesinin) veya duyuşsal algının inkişafı:

Bunun da delili Hayber'in fethi esnasından bir suikast eseri olarak Allah Resulü'ne (s.a.v.) takdim edilmiş olan kızartılmış bir koyun için Allah Resulü (s.a.v.) "*Bu koyun budu bana kendisinin zehirli olduğunu söylemektedir*" demesidir.⁶² Bu hadis, büyük ihtimalle Allah Resulü'ndeki şem (koklama) duyusunun keskinliğini ortaya koymaktadır.

Fahreddin er-Razî'nin, "*riyazat ve mücahede ehli her ne zaman bedene ait kuvvelerin bastırılması ve perhizinde odaklaştıklarında ruhsal kuvvelerinin güçlendiklerini, ilahî marifete dair sırlarının ışıldadığını görmüşlerdir,*"⁶³ ifadesinden anlaşıldığına göre özellikle riyazet ruhsal kuvveleri kuvvetlendirmekte, ruh saflaşma ve şerefte, beden de temizlik ve paklıkta en uç noktaya vardığında muharrike ve müdrike kuvvesi en zirve bir hal alır. Çünkü o, bu kuvveler ruh cevherinden bedene yansıyan bir nur gibidirler, demektedir.⁶⁴

Nitekim Hz. Yakub'un (a.s.), "*Kervan (Mısır'dan) ayrılıp yola koyulunca, babaları, (yanında bulunanlara): "Eğer bana bunak demezeniz (inanın) ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum."* dedi." (Yusuf, 12/94) ifadesi de bunun örneklerindedir. Kur'ân, Hz. Yakub'un günlerce uzak olan bir mahalden Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunu aldığı hikaye etmektedir. Her ne kadar müfessirler bu algının koku olduğu üzerinde ısrar ederlerse de bundan gömleğin frekansını aldığı anlamak daha mümkündür. Çünkü Riyh'in Kur'ân'daki bütün versiyonları hava maddesi için kullanılmaktadır. Bunun tekil şekli olan Riyh helak eden rüzgar olarak: (Zariyat, 51/41; Hakka, 69/6; Fussilet, 41/16, Kamer, 54/19); çoğul şekli olan Riyâh da rahmet rüzgarları olarak kullanılmaktadır:

61 [Httb://www.formankebut.net/forum/hakk-dostlari/55544-molla-fakih-tayran.html](http://www.formankebut.net/forum/hakk-dostlari/55544-molla-fakih-tayran.html), Erişim Tarihi: 08.10.2010.

62 Razî, *Tefsir*, III, 200.

63 Razî, *Tefsir*, VII, 403.

64 Razî, *Tefsir*, III, 200.

(A'raf, 7/57; Hicr, 15/22, Furkan, 25/48; Rum, 30/48)⁶⁵ Bunun mantığı şudur. Rüzgarlar rahmet içindir ve rahmet eseri olarak da her taraftan eser. Ancak bu rahmet rüzgarlarından sadece biri (bir yönden esen rüzgar) helak olacak kavme gönderilir ve o kavmi helak eder (Âl-i İmrân, 3/117; Yunus, 10/22; Zariyat, 51/41). Nitekim Hz. Süleyman'ın emrine verilen rüzgar da tekil formunda kullanılmıştır (Enbiyâ, 21/81; Sebe, 34/12; Sâd, 38/36). Bundan dolayı rüzgar, Kur'ân'da rahmet anlamında çoğul, helak anlamında da tekil olarak kullanılmaktadır. Koku da kök itibarı ile Riyh'den olsa da koku anlamında Râiha ve Reyhân şekli kullanılmaktadır. Bundan dolayı bilimin de ispat ettiği gibi bu gün bir çok elektrik-elektronik aracın frekans vermek suretiyle alıcılara gönderdiği ses, görüntü vs. yardımıyla bu algının rüzgar frekansı olduğunu daha makul kılmaktadır.

Bütün bunlar koklama veya duyuşsal algının insanda tekamül edebileceğini ortaya koymaktadır. Alexis Carrel az çok herkeste bulunan fakat bazılarında tekamül eden bu gibi fenomenlerin ani ve süresiz olması ve istenildiği zaman tekrarlanmadığı ve bu yüzden de ilim adamlarının mevcudiyetine itiraz ettiğini, ilmin bunlara yüzünü dönmediğini ifade etmektedir. O, realitede bunların insanlığın hurafelerinin, yalanlarının ve hülyalarının muazzam yığınları arasında gömüldüğünü, her ülkede ve devirde bunlara işaret edildiğini söylemektedir.⁶⁶ Ancak günümüzde ise metapsişik ilmine ait bu hadiseler araştırma konusu olmakta⁶⁷ ve bazı üniversitelerin bünyelerinde ilgili bölümlerde gerekli araştırmalar yapılmaktadır.

Sonuç

Dinin metafizik boyutunun olduğunu göz ardı etmek hem İslam'ı hem de insanı anlamamaktır. Dinin bizzat kendisi bu boyuttan insana inmiş, insan bu boyuttan ruha dolayısıyla bilince ve insana has bazı vasıflara kavuşmuştur. Evren ve insan varlığında mucizeler ve bazı olağanüstü zuhuratların meydana gelmesi bu metafizik kudretin fizikî dünyaya müdahalesi olmaktadır. Bu da bize evrende cereyan eden olay ve olguların sadece matematiksel olarak izah edilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Zaten insandaki bu boyut, ona kurullarla izah edilemez bir boyut kazandırmaktadır. Bununla birlikte dini ibadetler ve samimiyet onu daha farklı bir boyuta taşımakta, psikoloji ve bilimin henüz tespit edemediği bazı sıra dışı davranış ve yetenek açılımlarının benlik boyutunda meydana gelmesini sağlamaktadır.

65 Rağıb, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, el-İsfahanî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Marife, Beyrut, ts., s. 206.

66 Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul* (Tercüme: Refik Özdek), Yağmur Yayınevi, İstanbul, Ts. s.150-151.

67 Bkz. Necati, *el-Kur'ân ve ilmi'n-nefs*, s. 25.

Bundan dolayı, metafizik boyut göz ardı edilerek insan izah edilirse bu ilim adına büyük bir eksikliklerdir. Bu bağlamda Kur'ân, hadisler ve İslam kültüründeki dini tecrübeler Psikoloji biliminin önünü açacak ve onun insanı daha isabetli tanımasına katkı sağlayabilecek yeterliliktedir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Ciyilanî, *Fütuhü'l-Ğayb*, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 1996.
- Ahmed b. Hanbel (1981). *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ahmet Bardak, *Kur'ân'da İlmi Ledünnî (Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Danışman: Hayati Aydın)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 2005.
- Alâuddin, Ali b. Muhammed Husameddin el-Muttaki, *Kenzü'l-ummmâl fi süneni akvâl ve'l-efâl*, Müessesetü'r-Risalae, 1981.
- Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul* (Tercüme: Refik Özdek), Yağmur Yayınevi, İstanbul, Ts.
- Beyhaki, *Şuabü'l-ıman*, Dârü'l-Kitabü'l-İlmi, Beyrut, 1410.
- Brian Ward, *Altıncı Duygu (Trc: İpek Babacan)*, İstanbul, 1979.
- Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Celeleddin es-Suyutî, *Câmiü'l-ahâdis*, Mektebetü'ş-Şâmile
- Dârimî, Abdullâh b. Abdîrrahman et-Temimî, *Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebu Abdillâh, Muhammed b. Ahmed, el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Ebu Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebi Şeybe, *Musannaf İbn Ebi Şeybe*, Mektebetü'ş-Şâmile.
- Ebu Davud, Suleyman b. Eş'as, İbn İshak el-Ezdî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Gazali, *Mi'râcu's-salikîn*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- _____, *el-Munkızu mine'd-dalâl*, Dâru Fikri'l-Lübnanî, Beyrut, 1993
- _____, *Kimyâu saâdet*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Ebu Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal*, Mısır, 1317 h.
- Ebu Talib el-Mekki, Muhammed b. Ali b. Atiye, *Kutu'l-kulûb fi muameleti'l-mahbûb*, Matbaat-u Mustafa el-Babi el-Halebî, 1961.
- Ebu'l-Alâ el-Mevdudî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987.
- Ebu'l-Feth, Muhammed b. Abdülkerim, eş-Şehrîstanî, *el-Milel ve'n-nihal*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- Ebü'l-Abbas, Ahmed b. Abdükhâlim, İbn Teymiyye, *en-Nübuvvât*, Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, 1386.
- Ebü'l-Berekat, en-Nesefî, *Medarikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*, Beyrut, 2005.
- Fahreddin, er-Razî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1998.
- Halis Albayrak, *Kur'ân'da İnsan Çayb İlişkisi*, Şule Yayınları, İstanbul, 1993.
- [Http://www.formankebut.net/forum/hakk-dostlari/55544-molla-fakih-tayran.html](http://www.formankebut.net/forum/hakk-dostlari/55544-molla-fakih-tayran.html), Erişim Tarihi: 08.10.2010.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddin b. Muhammed, el-Cezerî, *Câmiu'l-usul fi ahadîsi'r-resul*, Dârü'l-Fikr.

- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Muhammad İqbal, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Sheikh Muhammad Ashraf, Lahor, 1954.
- Muhammed Osman Necati, *el-Kur'ân' ve ilmu'n-nefs*, Dâru's-Şuruk, 1997.
- Muhammad b. Ebu Bakr, İbn Kayyım, *el-Cevziyye, Medaricü's-salikin*, Dârü'l-Kitab el-İlmiyye, Beyrut.
- Muhammad b. Ebu Bakr, İbn Kayyım, *el-Cevziyye, Mevâridü'l-emân*, Daru İbn Cevzi, 1991
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütuhât el-mekkiye*, el-Mektebetu el-Arabiyye, Kahire, 1988.
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fususü'l-hikem*, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 2002.
- Muslim, Ebu'l-Huseyin, b. Haccac, *Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ömer b. Muhammed en-Neseî, *Şerhü'l-akâid / Haşiyetü'l-Kestelli*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul.
- Rağıb, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-İsfehanî, el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Marife, Beyrut, ts.
- Sadık Kılıç, "Kur'ân'da Gayb Alemi", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-V (İslam Düşünce-sinde Gayb Problemi-1)*, Ensar Neşriyet, İstanbul, 2003.
- Subhi, Salih, *Mebahis fi ulumi'l-kur'ân*, Dârü'l-İlm li'l-Melayîn, Beyrut, 1979.
- Süleyman Ateş, *Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969.
- Şah Veliyullah b. Abdurrahim ed-Dehlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, Daru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut, 1992.
- Şerif Eroğlu, *Bütün Yönleriyle Arabkendi*, Kent Yayınları, İstanbul 2004.
- Şerif, el-Cürcanî, *Ta'rifat*, Beyrut, Darü's-Surur, ts.
- Şevkanî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-kadîr*, Mustafa el-Babi el-Halebi, 1964.
- Şihabuddin, Âlusî, *Ruhü'l-meâni fi tefsiri'l-Kur'âni'l azîm ve sebi'l-mesânî*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki ğavamidi't-tenzîl*, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, ts.